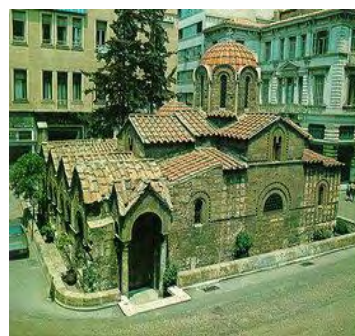
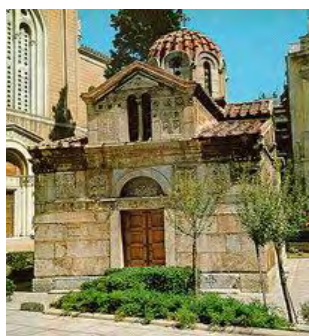

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ Κ. ΜΠΟΛΤΕΤΣΟΥ

Πομπαντική Ενεργοποίηση της μνήμης των πόλεων

ΣΤΑ ΙΧΥΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

Θεραπευτικός Τοχρισμός "εντός των τειχών"

Θεραπευτική περιδιάβαση των Ενοριών

της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών

✠

ΑΘΗΝΑ

1998 - 1999

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ασχολούμενοι με την Πνευματική Γεωγραφία είναι χρήσιμο να αναζητήσουμε τις ανάγκες που οδήγησαν σε ένα τέτοιο προβληματισμό και μια τέτοια έρευνα.

Η βασική ιδέα ήταν να είχαμε τη δυνατότητα να βρούμε τα μέρη όπου πραγματικά έζησαν Άγιοι, Όσιοι και Μάρτυρες, ήρωες της Εκκλησίας. Θα μπορούσαμε, έτσι, να ταξιδεύσουμε με τη βοήθειά τους στην εποχή και περιοχή, που έζησε και έδρασε η κάθε μία από τις μορφές αυτές που, βάζοντας τη σφραγίδα τους στην ζωή ενός τόπου, επηρέασαν ταυτόχρονα και την ιστορία μας.

Αποκαλύπτοντας και διαβάζοντας, μ' αυτόν τον τρόπο, τον παλίμψηστο κώδικα της ζωής μιας πόλης, μιας χώρας ή μιας ευρύτερης περιοχής αποκαλύπτουμε και ανακαλούμε τη μνήμη του παρελθόντος στη μνήμη μας.

Η όλη αυτή διαδικασία, που θα είχε εξαιρετική αξία ως προς την επιστήμη της Ιστορίας, για ένα πτυχιούχο θεολόγο αποκτά ιδιαίτερη σημασία και από μια άλλη διάσταση του θέματος.

Αυτό συμβαίνει καθώς ο θεολόγος δεν έχει μόνο το χρέος ή την ευθύνη αλλά και τις ικανότητες και την ευχέρεια να κινείται μέσα στην Πνευματική Ιστορία της Εκκλησίας, να συλλέγει παραδείγματα, να εξάγει συμπεράσματα και τέλος να τα ομαδοποιεί, να τα μορφοποιεί και να τα χαρακτηρίζει.

Αξιοποιώντας, έτσι, το υλικό που συγκεντρώνεται συμβάλλουμε στη διατήρηση της Πνευματικής - Εκκλησιαστικής Ιστορίας.

Ποια, λοιπόν, θα είναι τα επακόλουθα και τα οφέλη μιας τέτοιας εργασίας ;

Αν θέλουμε να μιλήσουμε επιγραμματικά, το όφελος είναι η *σύνταξη και εκπόνηση μιας Πνευματικής Γεωγραφίας.*

1.1 Ιστορική Επισκόπηση του όρου

Διαβάζουμε στον Εφημέριο και στο άρθρο με τον τίτλο " Οι Ενορίες και η Ιστορία τους " την επισήμανση για το ενδιαφέρον που εμφανίζει για τις ενορίες η καταγραφή της ιστορίας τους από την ίδρυσή τους μέχρι σήμερα. Ότι, ακόμα, αποτελεί πολύτιμο κεφάλαιο εκεί όπου μπορεί να μελετηθεί η βιογραφία των ιερέων που έδρασαν στην ενορία' η ιστορία της εικονογραφήσεως του Ι.Ναού ' στοιχεία των αγιογράφων ' στοιχεία του φιλανθρωπικού έργου.

Ετσι επανεμφανίζεται η ιδέα και επανέρχεται η ανάγκη της Πνευματικής Γεωγραφίας. Μιας ονομασίας, δηλαδή, που είχε δοθεί από το 1985 όταν προσδιόριζε ως " σχεδίασμα Πνευματικής Γεωγραφίας " έρευνα που επιτελείτο στα πλαίσια του Τομέα Χριστιανικής Λατρείας Αγωγής & Διαποιμάνσεως του τότε Τμήματος Ποιμαντικής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ο όρος πρωτοπαρουσιάζεται στο δοκίμιο του Κ. Μπασιπά "Παπαδιαμάντης" όπου, καθώς συνειδητοποιούνται οι τεράστιες διαστάσεις του θέματος από τον καθηγητή Α.Μ.Σταυρόπουλο, αποφασίζεται να κατευθυνθεί η έρευνα μέσα από το θρησκευτικό-ποιμαντικό κλίμα στα ιστορικο-γεωγραφικά και κοινωνικο-πολιτικά πλαίσια. Η ερευνητική αυτή προσπάθεια είχε ως στόχο, σε πρώτη φάση, τη συγκέντρωση πληροφοριακού υλικού, σχετικού με τη ζωή και δράση φωτισμένων πνευματικών και συμβούλων, γερόντων που έζησαν και έδρασαν σε όλη την ελληνική επικράτεια και όχι μόνο. (Πανεπιστήμιο & Ζωή).

Εκτοτε η νέα διάσταση που δόθηκε ήταν αυτή της Πνευματικής Γεωγραφίας των πόλεων ως ποιμαντική ενεργοποίηση της μνήμης των πόλεων στα πλαίσια μιας αστικής ποιμαντικής και ενός θεραπευτικού τουρισμού. Εδώ η κάθε Μητρόπολη έχει καθήκον να συγκροτήσει ένα διαχρονικό-διατοπικό οδοιπορικό της Μητρόπολης με οδηγούς τις μορφές αλλά και τις μνήμες, την ιστορία και την εμπειρία της τοπικής Εκκλησίας. (Πύλες της μνήμης).

Έχει, επίσης, προηγηθεί και η ευχή να σταλούν από τις Ι. Μητροπόλεις και να συμπεριληφθούν στις σελίδες των Διπτύχων στοιχεία που αφορούν στην τοπική τους αγιολογία, τα ιερά προσκυνήματα, τα υπάρχοντα λείψανα αγίων, τα ιστορικά μνημεία, εικόνες και λοιπά στοιχεία, τα οποία είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν κατά την ανάπτυξη του ονομασθέντος φαινομένου του "Θεραπευτικού Τουρισμού". (Βιβλιοκρισία Διπτύχων 1993).

Η προτροπή για την πιο πάνω ενέργεια μπορεί κάλλιστα να ενταχθεί στη καταγραφή και συγγραφή της Πνευματικής Γεωγραφίας της Εκκλησίας της Ελλάδος.

1.2 Προσέγγιση του όρου

1.2.1 Ορισμός

Ως Πνευματική Γεωγραφία μπορούμε να ορίσουμε τη διαδικασία εκείνη που έχει ως στόχο την καταγραφή και τον ακριβή γεωγραφικό προσδιορισμό Προσώπων, Τοποθεσιών και Αντικειμένων -μέσα από τη διάσωση και διατήρηση της Πνευματικής-Εκκλησιαστικής Ιστορίας και των ιστορικών τεκμηρίων, που συνθέτουν- και τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα τη διαχρονική θεραπευτική, για το Χριστιανό, δράση (με την προβολή παραδειγμάτων-προτύπων, την επισήμανση ενεργειών και αρετών).

1.2.2 Τι εννοούμε, λοιπόν, λέγοντας Πνευματική Γεωγραφία;

Λέγοντας Πνευματική Γεωγραφία, έχουμε υπόψη μας την κατάρτιση ενός «corpus», ενός σώματος από σημεία πνευματικού-ποιμαντικού ενδιαφέροντος με σκοπό τη σχεδίαση και την υλοποίηση ενός χάρτη Πνευματικής Γεωγραφίας όπου ό,τι παρουσιάζει ενδιαφέρον θα έχει το δικό του στίγμα στην επιφάνεια αυτού του χάρτη.

Η Πνευματική Γεωγραφία ως διαδικασία συντελεί στη συγκέντρωση :

- α) πληροφοριών σχετικά με το τοπογραφικό εντοπισμό προσώπων, αντικειμένων και τοποθεσιών πνευματικού ενδιαφέροντος για τον Ορθόδοξο, βασικά, Χριστιανό και
- β) συγγραφικού και οπτικοακουστικού υλικού (φωτογραφίες, ταινίες ήχου και εικόνας) στοχεύοντας στην ιστορική τους επαλήθευση και τεκμηρίωση.

Η όλη διαδικασία δεν είναι μία επιστημονική μελέτη και μόνο. Από τη στιγμή μάλιστα που εντάσσεται αλλά και αναδεικνύεται μέσα από το χώρο της Ποιμαντικής Θεολογίας, που ως τέχνη τεχνών και επιστήμη επιστημών έχει, εκτός των άλλων, ως στόχο την ανάπτυξη από τα κατάλληλα πρόσωπα των βασικών λειτουργιών της Εκκλησίας. Αυτές είναι η μαρτυρία, η λατρεία, η κοινωνία και η διακονία, ενεργοποιώντας τα χαρίσματα του πληρώματος της Εκκλησίας¹, η όλη προσπάθεια έχει πραγματιστικά ερείσματα. Έτσι γίνεται η Τέχνη για τον Άνθρωπο, που «βλέπει» προς την εδραίωση και την ενδυνάμωση της πνευματικής υγείας του Προσώπου και την αποκατάστασή της όποτε και όπου αυτή απαιτείται.

Η όλη ενέργεια, δηλαδή, έχει βασικό γνώρισμα και κίνητρό της την **θεραπευτική** της εφαρμογή για τον αδελφό που αντιμετωπίζει θλίψεις και ανάγκες. Αντικρίζοντας, λοιπόν, τεκμήρια και κειμήλια πνευματικότητας προσεγγίζουμε, ως Χριστιανοί, τις ρίζες μας, μετέχουμε του πνευματικού μας παρελθόντος, προσλαμβάνουμε θεία Χάρη και εκμηδενίζοντας αναστολές, ελαχιστοποιούμε την απόσταση ανάμεσα σε εμάς και το Θεό.

Έτσι, για να δώσουμε ένα παράδειγμα, ο πιστός αισθάνεται δέος, μια ιερή χαρά όταν είναι σε θέση να γνωρίζει και να αφομοιώνεται τοπολογικά –αν όχι και χρονικά, σε μία χωροχρονική προσέγγιση– ως θεατής και μέτοχος στους χώρους δράσης Αγίων ανθρώπων. Συναισθάνεται, έτσι, τον τόπο δράσης του αγίου Νεκταρίου, της αγίας Φιλοθέης, του παπα-Νικόλα του Πλανά και τόσων άλλων που διανθίζουν την ποτισμένη με αίμα και πνεύμα αγίων ηρώων γη του τόπου μας.

Θεολογικά υπάρχει χρησιμότητα κι όταν οι ενορίες έχουν ιερά λείψανα του Αγίου ή της Αγίας, που γιορτάζει. Έτσι οι πιστοί, που έχουν την ανάλογη ανάγκη να αισθάνονται περισσότερο την παρουσία του τιμώμενου αγίου, αισθάνονται με αυτό τον τρόπο μεγαλύτερο το «δέσιμο», τη συνύπαρξη με τη θριαμβεύουσα Εκκλησία.

Άλλωστε, το γεγονός ως ενέργεια δεν θα είναι καινοφανές, ούτε ξένο προς την Ορθόδοξη παράδοση της Εκκλησίας μας. Αρκεί να θυμηθούμε τα ταξίδια με ανάλογο σκοπο, που πραγματοποιούσαν οι χριστιανοί της αρχαίας Εκκλησίας –και ιδιαίτερα μετά την αναγνώριση από την πολιτική εξουσία (313 μ.Χ.)– στα Ιεροσόλυμα προκειμένου να δουν και να προσκυνήσουν στους άγιους τόπους που πέρασε και δίδαξε ο Θεάνθρωπος, όπως για παράδειγμα το Οδοιπορικό της μοναχής Αιθερίας².

Στην πατρίδα μας, σήμερα, ο πιστός είναι σε θέση να αντικρίσει την Πνύκα, το βήμα που χρησιμοποίησε ο Απόστολος Παύλος για το πρώτο κήρυγμά του στην πόλη των Αθηνών, να προσεύχεται και να ριγεί μπροστά στο τιμημένο λείψανο του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄ και να θαυμάζει βλέποντας ναούς αγιογραφημένους από τον αξιολογότερο Φώτη Κόντογλου. Μπορεί, ακόμα, να ατενίσει την προτομή του Κων/νου Οικονόμου του εξ Οικονόμων και να αναλογιστεί την συμβολή του ιδιαίτερα στο χώρο της Υμνολογίας.

¹ Σταυρόπουλου Α.Μ., *Επιστήμη και Τέχνη της Ποιμαντικής*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1997, σελ. 21

² Αιθερίας, *Οδοιπορικών των Αγίων Τόπων και Σινά. Μία έκδοση υπάρχει, για παράδειγμα, από τις εκδόσεις Τήνος (Μετάφρ. Ιερομον. Νικοδήμου Μπαρούση)*, Αθήνα 1989.

2. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Δημιουργείται έτσι στους κόλπους της Πνευματικής Γεωγραφίας ο **Θρησκευτικός και Θεραπευτικός τουρισμός**. Είναι, κατά κάποιο τρόπο η εφαρμογή της γνώσης η οποία συγκεντρώνεται από τη διαδικασία καταγραφής της Πνευματικής Γεωγραφίας και που τώρα αποσκοπεί στην άσκηση επί πραγματικού πεδίου.

Ο **θεραπευτικός τουρισμός** μπορεί να χαρακτηριστεί κι ως οδοιπορικό στο σήμερα του ζωντανού χθες. Είναι μία περιδιάβαση σε πραγματικό χρόνο (real time) αναζητώντας αναψυχή σε μνήμες και οράματα του κοντινού ή απώτερου παρελθόντος (θεραπευτικές διαδρομές).

Ποιόν μπορούμε να αποκαλέσουμε, λοιπόν, **θεραπευτικό τουρισμό**; Είναι τα μέρη εκείνα, τα οποία «επισκέπτονται χιλιάδες τουρίστες, έλληνες και ξένοι, και εκεί απολαμβάνουν την πνευματική τους θεραπεία, αναγεννώνται σωματικά και ψυχικά, αποκτώντας ψυχοσωματική ευεξία και δύναμη Είναι τα «σημεία» εκείνα που εντάσσονται σε μία πνευματική γεωγραφία, τα οποία όταν ενωθούν μεταξύ τους, χαρτογραφούν οδοιπορικά προσκυνηματικού τουρισμού, υποβάλλουν σχέδια για ευσεβείς αποδημίες και οδοιπορίες»³.

Μιλώντας για τέτοια «σημεία» εννοούνται «ιερά προσκυνήματα, εκκλησίες όπου υπάρχουν θαυματουργές εικόνες και άγια λείψανα, αγιάσματα, μοναστήρια και ησυχαστήρια, τόποι που συγκεντρώνουν θρησκευτικές και εθνικές μνήμες, μικρά ξωκκλήσια»⁴.

Εξαίρεση στον ορισμό που θέλει ως αντικείμενο του θεραπευτικού τουρισμού την περιδιάβαση σε μνήμες του παρελθόντος, αποτελεί το γεγονός ότι σημείο θεραπευτικού ενδιαφέροντος μπορούν να αποτελέσουν και κάποια επιλεγμένα ζώντα πρόσωπα, γέροντες, πνευματικοί σύμβουλοι και οδηγοί. «Πρόσωπα που η φήμη τους έχει ξεπεράσει την τοπική εμβέλεια και ελκύουν... ανθρώπους που επιζητούν ανάπαυσιν σώματος και ψυχής»⁵.

³ Α.Μ.Σταυρόπουλου, *Σύγχρονοι Ποιμαντικοί Προβληματισμοί*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 1988, σελ.55 εξ.

⁴ Α.Μ.Σταυρόπουλου, *Σύγχρονοι Ποιμαντικοί Προβληματισμοί*, σελ.56

⁵ Α.Μ.Σταυρόπουλου, *Σύγχρονοι Ποιμαντικοί Προβληματισμοί*, σελ.56

Η κίνηση δημιουργίας ενός θρησκευτικού τουρισμού δεν αποτελεί εργαλείο μόνο της Εκκλησίας. Χρησιμοποιείται και από κράτη και μάλιστα πολλές φορές με τέτοιο τρόπο ώστε να παραχαράσσεται το μήνυμά του και να αλλοιώνονται οι σκοποί του. Για παράδειγμα φέρουμε δημοσίευμα της εφημερίδας «Ανατολή», που αγωνίζεται για τα δίκαια του ελληνισμού της Πόλης. Γράφει, λοιπόν, στο φύλλο του Νοεμβρίου του 1999: «Στα πλαίσια της τουριστικής προβολής της Τουρκίας οι αρμόδιοι φορείς της γείτονος αξιοποιούν ακόμη και την Ελληνοχριστιανική κληρονομιά της Ανατολής. Δεν πρόκειται βέβαια για καινούργια διαπίστωση. Μόνο που το φαινόμενο έχει πάρει σοβαρές διαστάσεις εν όψει των εορτασμών του 2000 και με προοπτική την αξιοποίηση του «θρησκευτικού τουρισμού»»⁶.

Όπως είναι γνωστό η Τουρκία έχει χαρακτηρίσει το 2000 ως έτος «Θρησκευτικού Τουρισμού» και ο ίδιος ο Οικουμενικός Πατριάρχης θα συμμετείχε σε Συμπόσιο (στις 23 Μαΐου 2000) στη Σμύρνη με θέμα τον θρησκευτικό τουρισμό.⁷

⁶ Περιοδικό «Παρακαταθήκη», διμηνιαία έκδοση του συλλόγου «Ρωμιοσύνη & Ορθοδοξία», Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2000, τεύχος 10, σελ. 15

⁷ Εφημερίδα «ΕΣΤΙΑ», Δευτέρα 22 Μαΐου 2000

3. ΙΕΡΑ ΛΕΙΨΑΝΑ ΚΑΙ ΙΕΡΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ.

Παράδοση - Παρεκτροπές

Πολλές φορές στην Εκκλησιαστική Ιστορία έχουμε χτυπήματα στο σώμα της Εκκλησίας από τους κάθε λογής αιρετικούς.

Στο στόχαστρό τους έχουν, πέρα από τ'άλλα, την προσκύνηση των αγίων και τον αποδιδόμενο σεβασμό στα λείψανα ή στα αγιασμένα αντικείμενά τους (Santuaria).

«Στα χρόνια της εικονομαχίας (727-843) έχουμε τη φοβερή επίθεση κατά της λειτουργικής ζωής της Εκκλησίας: απορρίπτουν την τιμή των εικόνων και, μαζί, των ιερών λειψάνων των Αγίων.»⁸

Έτσι, «ξαναζή η Εκκλησία την περίοδο των διωγμών των πρώτων αιώνων, όπου οι μεγάλοι διώκτες του Χριστιανισμού διατάζουν την καταστροφή και την εξαφάνιση των τιμίων λειψάνων (τα καίνε, τα ρίχνουν στη θάλασσα ή στα ποτάμια, τα ρίχνουν ανάμεσα σε οστά ζώων κλπ.), για να μην τα βρίσκουν και τα τιμούν οι Χριστιανοί! Όμως, οι Χριστιανοί έκαμναν το παν για να τα βρουν και να τα τιμήσουν, “ως τιμώτερα λίθων πολυτελών και δοκιμώτερα υπέρ χρυσίων”! Ο πλούτος και το χρυσάφι, λέγει ο ιερός Χρυσόστομος, “ούτε νόσον απήλασε πώποτε, ούτε θάνατον εφυγάδευσε· μαρτύρων δε οστά αμφοτέρα ταύτα ειργάσατο” (Migne PG 50,689)»⁹.

Το έργο των εικονομάχων το συνέχισαν οι Παυλικιανοί και οι Βογόμιλοι. Στα νεώτερα χρόνια, πολλές από αυτές τις ιδέες τις ενστερνίζονται και πολλοί Διαμαρτυρόμενοι.¹⁰ Οι τρεις μεταρρυθμιστές (Λούθηρος, Ζβίγγλιος και Καλβίνος) δέχθηκαν την πίστη (sola fide) και επομένως απέρριψαν κάθε άλλο μέσο και μέσα σ'αυτά την επίκληση των αγίων, την προσκύνηση των λειψάνων και των εικόνων τους.¹¹

Η Εκκλησία εντοπίζει τη θεϊκή ευλογία στα λείψανα, πέρα από την αφθαρσία και την ευωδία και με τη θαυματουργία. Ένα από τα πολλά και συγκλονιστικά γεγονότα θαυματουργίας, που υπάρχουν στην Αγία Γραφή είναι κι αυτό όπου νεκρός ανέστησε νεκρό.

⁸ Π.Β.Πάσχου, *Άγιοι, οι Φίλοι του Θεού. Εισαγωγή στην Αγιολογία της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1997², σελ.149 εξ.

⁹ Π.Β.Πάσχου, *Άγιοι, οι Φίλοι του Θεού*, σελ. 150

¹⁰ Π.Β.Πάσχου, *Άγιοι, οι Φίλοι του Θεού*, σελ. 150

¹¹ Στεφανίδου Βασ., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, εκδ. «Αστήρ», Αθήναι 1978⁴, σελ.602 εξ.

Όταν το νεκρό σώμα ενός ανθρώπου ακούμπησε στον τάφο τα οστά του Ελισαιέ, αναστήθηκε. «Και εγένετο αυτών θαπτόντων τον άνδρα, και ιδού είδον τον μονόζωνον και έρριψαν τον άνδρα εν τω τάφω Ελισαιέ και επορεύθη και ήψατο των οστέων Ελισαιέ και έζησε και ανέστη επί τους πόδας αυτού»¹².

«Το πιο αξιοθαύμαστο δε είναι ότι η θαυματουργία επεκτείνεται και στα πράγματα τα οποία έρχονται σε επαφή με τα σώματα των αγίων. Μετέχουν στον αγιασμό και τα υλικά αντικείμενα που περιβάλλουν τους αγίους. Διατηρούν τη χάρη του αγίου, γιατί συνδέθηκαν με το πρόσωπο και τη ζωή του και την μεταγγίζουν στον προσκυνητή... Έτσι π.χ. η μηλωτή του Ηλιού διαιρεί τα νερά του Ιορδάνη και διαβαίνει ο Ελισαιός¹³, ... τα «σουδάρια ή σιμικίνθια» του Αποστόλου Παύλου έδιωχναν τα πονηρά πνεύματα και απήλλασαν τους ανθρώπους από τις ασθένειες¹⁴».¹⁵

Επιπρόσθετα, αναφερόμαστε στην περίπτωση της Σερβίας. Από τον Η' αιώνα που βαπτίστηκε ο σερβικός λαός, πολλοί –άρχοντες αλλά και μοναχοί– προσπάθησαν να συγκεντρώσουν άγια λείψανα.¹⁶ Έτσι ήρθαν στη Σερβία λείψανο του αγίου Αχιλλείου (από το βασίλεα Δραγούτιν) και κατεξοχήν το λείψανο του αγίου Σάββα, πρώτου αρχιεπισκόπου Σερβίας. Με το λείψανο αυτό του αγίου συνέβη και κάτι άξιο επισήμανσης. Καθώς τα λείψανα θεωρούνται πολλές φορές «όχι μόνο πηγές ιαμάτων αλλά και κέντρα ειρήνης και ενότητας»¹⁷ ενός λαού, κατά την τουρκοκρατία «οι Σέρβοι μαζεύονταν γύρω από το λείψανο του αγίου Σάββα και ενισχύονταν εθνικά. Γι' αυτό οι Τούρκοι πήραν το λείψανό του, το πήγαν στο Βελιγράδι και το 1594 το κάψανε. ... Εορτάζεται έτσι ο Άγιος και ως μάρτυς μεταθανατίως»¹⁸.

¹² Δ' Βασιλειών 13,21

¹³ Δ' Βασιλειών 2,8-14

¹⁴ Πράξεις Αποστόλων 19,12

¹⁵ Τριανταφύλλου Χρυσοστόμου, ο Όσιος Ιωάννης ο Ρώσος, Χαλκίδα, 2000, σελ.57 εξ.

¹⁶ Γιέφτις Αθανασίου (ιερομονάχου), Το Μυστήριο της επαφής, στο Μικρό Γεροντικό (υπεύθ. π. Βασίλειος Ακριβόπουλος), έτος 4ο, τεύχος 8, Δεκέμβριος 1999, σ.55 (αναδημοσίευση από «Σύναξη»).

¹⁷ Γιέφτις Αθανασίου (ιερομονάχου), Το Μυστήριο της επαφής, σ.57

¹⁸ Γιέφτις Αθανασίου (ιερομονάχου), Το Μυστήριο της επαφής, σ.57

Οφείλουμε να κάνουμε κατανοητό πως η ενασχόλησή μας με το θεραπευτικό τουρισμό στο πλαίσιο της Πνευματικής Γεωγραφίας δεν μας κάνει άμοιρους των ευθυνών των διαφόρων «παρεκτροπών» που ξεκινούν από αυτή τη υπέρμετρη “θεραπευτικοποίηση” κάποιων αντικειμένων. Αντιθέτως, μάλιστα, μας καθιστούν συνυπεύθυνους, στον τομέα της επισήμανσης, συμβάλλοντας, τουλάχιστον έτσι, στην αποφυγή παραχάραξης της διδασκαλίας της Εκκλησίας και του πνεύματος του Ιησού Χριστού.

Χρειάζεται, λοιπόν, να κάνουμε γενικά μία παρατήρηση σχετικά με την καταγραφή τόσο των ιερών λειψάνων όσο και των κειμηλίων των ναών. Γίνεται φανερός ο φόβος του κινδύνου, που παραμονεύει από την παρεξήγηση της λειτουργίας τους και την παρερμηνεία του ρόλου τους μέσα στην Εκκλησία του Χριστού.

Στην Ιστορία της Εκκλησίας έχουμε την εξάπλωση ενός δικτύου «λειψανεμπόρων, που λυμαίνονταν τα πάντα, για ν’αγοράσουν και να πουλήσουν τίμια λείψανα – σε όλους εκείνους, ιδίως στη Δύση, που επιθυμούσαν ν’αποκτήσουν, πάση τιμή και θυσία!»¹⁹.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα για μια παρόμοια «λειψανομανία», όταν «ο εκλέκτωρ και αρχιεπίσκοπος Μογουντίας Αλβρέχτος είχε συλλέξει εν Χάλλη περίπου εννέα χιλιάδας τεμάχια λειψάνων και σαράντα δύο ολόκληρα σώματα αγίων· πλούσιός τις εκ Νυρεμβέργης Νικόλαος Μούφφελ ήθελεν εκάστην ημέραν να αποκτά και εν λείψανον, κατώρθωσεν όμως να συλλέξη μόνον τριακόσια οκτώ, διότι εν τω μεταξύ, ένεκα καταχρήσεως, κατεδικάσθη εις τον δί’αγχόνης θάνατον»²⁰.

«Τους λειψανέμπορους ακολούθησαν οι αδίστακτοι παραχαράκτες, που «δημιουργούσαν» τίμια λείψανα με καθαρά αισχροκερδείς σκοπούς. Στο άνομο αυτό εμπόριο εμπλέκονται, δυστυχώς, και σταυροφόροι και πολλοί ψευδομόναχοι της Ανατολής και της Δύσεως. Διηγούνται διάφοροι ιστορικοί, πως, όσοι ταξίδευαν στους Αγίους Τόπους είχαν την ευκαιρία να ιδούν, μεταξύ άλλων «λειψάνων»: το σκαμνί όπου καθόταν η Παναγία, όταν δέχτηκε το χαρμόσυνο άγγελμα.... Ευφάνταστοι δυτικοί μοναχοί έφτασαν να πουλούν τους στεναγμούς του δικαίου Ιωσήφ του μνήστορος, τα δάκρυα του Χριστού, τα ίχνη των ποδιών του και λείψαν’ από τα φτερά των αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ! ... Το πράγμα προχώρησε τόσο πολύ και θεωρήθηκε τόσο επικερδές, μια κ’ εκμεταλλεύονταν την έμφυτη ευλάβεια και θρησκευτικότητα των απλών ανθρώπων, που άρχισαν να μην ελέγχονται πια και να πουλιούνται διπλά και τριπλά ή πολλαπλά τα ίδια λείψανα: πουλήθηκαν πολλές

¹⁹ Π.Β.Πάσχου, Άγιοι, οι Φίλοι του Θεού, σελ. 151

χλαμύδες του Κυρίου λόγχες τέσσερις και ποσότητες τιμίου ξύλου, που θα μπορούσαν να συγκροτήσουν πολλούς σταυρούς! ... Οι περιγραφές αγγίζουν τα όρια της υπερβολής ή της ασέβειας: λένουν, λοιπόν, ότι σώζονται 26 κεφαλές του αγίου Ιουλιανού, 10 του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, 6 του αγίου Ανδρέου και 17 χέρια του, 30 σώματα του αγίου Παγκρατίου, 3 σώματα του αγίου Ιγνατίου, 6 κεφαλές του, καθώς και πολλοί βραχίονες και κνήμες του, αν και ο άγιος Ιγνάτιος, όπως είναι γνωστό, καταφαγώθηκε από τα λιοντάρια. ... Ένας παλιός κατάλογος (του 1247) περιέχει πολλά και περίεργα λείψανα (από τα οποία δεν λείπουν και μερικά εντυπωσιακά: γάλα της Παναγίας, το καλάμι που έδωκαν οι Εβραίοι στο Χριστό, ο σπόγγος με το ξύδι, το μαστούνι του Μωϋσή κ.π.ά.)».²¹

Η αξία των τιμίων λειψάνων είναι αναμφισβήτητα σημαντική. «Οι μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας διαφόρων εκφράσεων υπεραμύνονται του σεβασμού των ιερών λειψάνων. Ούτως ο Μ. Βασίλειος λέγει περί του σώματος της αγίας Ιουλίττης ότι «εν τω καλλίστω προτεμενάσματι (προδόμω) της πόλεως κείμενον αγιάζει μεν τον τόπον, αγιάζει δε τους εις αυτόν συνόντας» και ότι ο απότομος των οστών των Αγίων επιτυγχάνει τινά μετουσίαν αγιασμού (Τρεμπέλας). Ο Κύριλλος ο Ιεροσολύμων αποφαίνεται ότι και ψυχής μη υπάρχουσας εν τω νεκρώ σώματι, έγκειται τις δύνამις εις τα σώματα των Αγίων και των μαρτύρων, δια την εν τοσούτοις έτεσιν ενοικήσασαν εν αυτοίς δικαίαν ψυχήν. Ο δε ιερός Χρυσόστομος μακαρίζει μεν την Αντιόχειαν, διότι τειχίζεται δια των ιερών λειψάνων του Ιγνατίου, άλλοτε δε βεβαιοί τους ακροατάς του ότι ουχί μόνον τα οστά των μαρτύρων, αλλά και οι τάφοι αυτών και αι λάρνακες πολλών βρύουσι την ευλογίαν.».²²

Αξίζει να παρατηρήσουμε πως «ο κύριος λόγος σεβασμού είναι ασφαλώς η πίστη, αλλά μπορούμε βέβαια να πούμε ότι κατά κάποιο τρόπο η πίστη προκαλείται μέσα στον άνθρωπο και από τον πόνο, τις δοκιμασίες, τις ανάγκες... Επίσης πάνε στον Άγιο σ'ένα μεγάλο γεγονός της ζωής τους, που δεν είναι κάποια ανάγκη, πάνε να πάρουν την ευλογία του Αγίου. Σ' αυτή την περίπτωση πάνε για προσκύνημα από πίστη, χωρίς να τους ωθεί κάποια ανάγκη. Κι άλλοι πάνε από ευγνωμοσύνη, για να ευχαριστήσουν για κάποια ευεργεσία».²³

²⁰ Βασ.Κ. Στεφανίδου (Αρχιμ.), *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σελ. 541 εξ.

²¹ Π.Β. Πάσχου, *Άγιοι, οι Φίλοι του Θεού*, σελ. 151 εξ.

²² Μωραΐτη Δημ.Ν., *Λήμμα «Λείψανα, άγια» στη Θρησκευτική & Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 8, στ. 213 εξ.

²³ Γκέφτις Αθανασίου (ιερομονάχου), *Το Μυστήριο της επαφής, στο Μικρό Γεροντικό (υπεεύθ. π. Βασίλειος Ακριβόπουλος)*, έτος 4ο, τεύχος 8, Δεκέμβριος 1999, σ. 59 (αναδημοσίευση από «Σύναξη»).

Παρενθετικά μπορούμε να αναφερθούμε και σε δύο περιπτώσεις όπου άγια λείψανα λειτούργησαν με έναν διαφορετικό, απ' ότι συνήθως, θεραπευτικό τρόπο, για τον ίδιο, όμως, σκοπό· έπαυσαν δύο σχίσματα, που είχαν δημιουργηθεί στο σώμα της Εκκλησίας.

Στην πρώτη περίπτωση «το σχίσμα των πιστών οπαδών του Ιωάννου Χρυσοστόμου («Ιωαννιτών»), έληξε διά της μετακομιδής των λειψάνων του Χρυσοστόμου υπό του Κωνσταντινουπόλεως Πρόκλου (438)»²⁴.

Στη δεύτερη περίπτωση το σχίσμα των Αρσενιατών έπαυσε στις αρχές του 14ου αιώνα, «επί του αυτοκράτορος Ανδρονίκου Β', ότε το λείψανον του Αρσενίου μετεκομίσθη εκ της Προικονήσου, του τόπου της εξορίας και του θανάτου αυτού, εις τον ναόν της Αγίας Σοφίας της Κωνσταντινουπόλεως»²⁵.

²⁴ Στεφανίδου Βασ., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ.209

²⁵ Στεφανίδου Βασ., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ.437

4. ΙΕΡΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

Θεραπευτική – Παιδαγωγική Αξία

«Η συνεχής παρουσία των ιερών εικόνων των αγίων αποτελεί άριστο τρόπο επικοινωνίας μας μαζί τους, καθόσον δε θεωρούνται ξένοι άνθρωποι του μακρινού παρελθόντος, αλλά σύγχρονοι μας, αδελφοί, προσωπικοί φίλοι και πρεσβευτές μας στον ουρανό».²⁶

Έτσι ο πιστός δεν αισθάνεται μόνος αλλά βλέπει και νιώθει τη συμπαράσταση της θριαμβεύουσας Εκκλησίας.

«Η εικόνα είναι ένα εξαιρετο «σκεύος» διαποιμάνσεως του λαού. Η εικόνα «ποιμαίνει» με το δικό της τρόπο. Ποιμαίνει άτομα, οικογένειες, ομάδες, χωριά, πολιτείες, λαούς και κράτη ολόκληρα».²⁷

Τα αποδιδόμενα στις ιερές εικόνες ιστορικά θαύματα διακρίνονται: «εις ιάσεις ασθενών, εξουδετέρωσιν διαβολικών ενεργειών, εκπλήρωσιν προσωπικών θεαρέστων πόθων, διάσωσιν από παντοίων κινδύνων ατόμων και λαών, προαναγγελίας θεομηνιών και άλλων δεινών»²⁸.

«Η παιδαγωγική σημασία και αξία που ο Ιωάννης Δαμασκηνός αποδίδει στην τιμή και την προσκύνηση των εικόνων διακρίνεται σαφέστατα στο ακόλουθο παράθεμα από τον Α' λόγο του «προς τους διαβάλλοντας τας αγίας εικόνας»:²⁹

«Υπόμνημα γαρ εστιν η εικών. Και όπερ τοις γράμματα μεμνημένοις η βίβλος, τούτο της αγραμμάτοις η εκών' και όπερ τη ακοή ο λόγος, τούτο τη οράσει η εικών' νοητώσ δε αυτό ενούμεθα...Εικόνες γαρ ήσαν προς υπόμνησιν κείμεναι, τιμώνμεναι ουχ ως θεοί, αλλά ως θείας ενεργείας υπόμνησιν άγουσαν»³⁰.

Είναι βέβαιο πως ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός «διείδε και συνέλαβε τη θρησκευτική-παιδαγωγική αξία και σημασία της εικόνας σ' όλο της το βάθος και το μεγαλείο. Στο έργο του «Εκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως» ο Ιωάννης Δαμασκηνός με πολλή σαφήνεια καθορίζει τη θρησκευτική-παιδαγωγική διάσταση και το σκοπό της προσφοράς και εκδήλωσης τιμής και προσκύνησης στις σεπτές εικόνες. Ιδού πως διατυπώνεται το επιχείρημα του ιερού πατρός:

²⁶ Τριανταφύλλου Χρυσόστομος, Ο Όσιος Ιωάννης ο Ρώσος, Χαλκίδα 2000, σελ.176

²⁷ Σταυρόπουλος Α.Μ., Στιγμιότυπα & Περιπλανήσεις ..., τόμος 2, σελ.30.

²⁸ Σιώτου Μάρκου Α., Ιστορία και Θεολογία των ιερών Εικόνων, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήναι 1990, σελ.169

²⁹ Περσελή Εμμ., Σχολική Θρησκευτική Αγωγή. Μελετήματα, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1998 σελ. 122

³⁰ Ιωάννη Δαμασκηνού, Άπαντα τα έργα 3, σελ.48,50

Επεί δε ου πάντες ίσασι γράμματα ουδέ τη αναγνώσει σχολάζουσιν, οι πατέρες συνείδον ώσπερ τινάς αριστείας εν εικόσι ταύτα γράφεσθαι εις υπόμνησιν σύντομον. Αμέλει πολλάκις μη κατά νουν έχοντες το του Κυρίου πάθος, την εικόνα της Χριστού σταυρώσεως ιδόντες, του σωτηρίου πάθους εις ανάμνησιν ελθόντες, πεσόντες προσκυνούμεν ου τη ύλη, αλλά τω εικονιζομένω, ώσπερ ου τη ύλη του ευαγγελίου ουδέ τη του σταυρού ύλη προσκυνούμεν, αλλά τω εκτυπώματι. ... Ομοίως και τα των αγίων ανδραγαθήματα επαλείφοντα ημάς προς ανδρείαν και ζήλον και μίμησιν της αυτών αρετής και δόξαν Θεού.»³¹

³¹ Περσελή Εμμ., Σχολική Θρησκευτική Αγωγή. Μελετήματα, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1998, σελ. 122 εξ.

5. ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Στο ερωτηματολόγιο που συντάξαμε περιλάβαμε στοιχεία τα οποία αποθησαυρισμένα και συναθροισμένα σε ένα ενημερωτικό δελτίο ή σε ένα συγκεντρωτικό τόμο (με πλήρη πια και διασταυρωμένα στοιχεία), θα έκαναν εφικτό στον προσκυνητή-περιηγητή, που εισέρχεται σε μια ενορία να αποκτήσει κάποια αίσθηση του πού βρίσκεται. Θα μπορούσε, συνεπώς, να σχηματίσει μια εικόνα του τι έχει διαδραματιστεί τα χρόνια ή και τους αιώνες που προηγήθηκαν της δικής του γνωριμίας με την ενορία και τον ενοριακό ιερό ναό.

Όλα τα ζητούμενα στοιχεία αποτελούν αντικείμενα ιδιαίτερου και ειδικού ενδιαφέροντος για πολλούς κλάδους της Θεολογικής επιστήμης (αγιολογία, χριστιανική αρχαιολογία, εκκλησιαστική ιστορία κ.ά.).

Στόχος μας ήταν η συγκέντρωση δεδομένων από το σύνολο των ενοριών της Αρχιεπισκοπής³² και στη συνέχεια η ανάδειξη των στοιχείων που θα αφορούσαν τον πιστό.

Αναζητήσαμε έτσι στοιχεία όπως τα *ιερά λείψανα*, ώστε ο πιστός να νιώσει αν το χρειάζεται εντονότερη την παρουσία κάποιων αγίων της Εκκλησίας. Ευπρόσδεκτα ήταν στοιχεία σχετικά με *ιστορικά κειμήλια, με ιστορικές και θαυματουργικές εικόνες, με κάποιο εξαιρετικό γεγονός στην ιστορία της ενορίας ή και με το αν υπάρχει κάποια σύνδεση με ιστορικό γεγονός ή ιστορικό πρόσωπο της Εκκλησίας ή και της Πολιτείας (π.χ. χειροτονίες, γάμοι, βαπτίσεις), όπως ακόμα και αν υπήρχε κάποια ιδιαιτερότητα στην ιστορία θεμελίωσης του ναού, στην εικονογράφηση ή στη ναοδομία του.*

Το επόμενο ζήτημα αφορούσε *στο αν μεταφέρονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα αντικείμενα πνευματικού ενδιαφέροντος (άγια λείψανα, ιερές εικόνες) ή αν οργανώνονταν τακτικές πνευματικές-ποιμαντικές εκδηλώσεις (έκθεση ποιμαντικής φωτογραφίας, έκθεση αγιογραφίας, συναυλία βυζαντινής μουσικής, προσκλήσεις επίσκεψης σε συγκεκριμένα πρόσωπα που δραστηριοποιούνται στο χώρο της Εκκλησίας (Επίσκοποι, Γέροντες) και αποσκοπούσε στο να καταρτιστεί ένας κατάλογος λατρευτικών ή άλλων ενοριακών ευκαιριών, όπου θα μπορούσε να παρακολουθήσει ή να λάβει μέρος ο κάθε πιστός που θα αναζητούσε ανάλογης μορφής πνευματική συμμετοχή.*

³² Σε καθεμία από τις 142 ενορίες δόθηκε ένας κωδικός. Ο κωδικός αυτός αποτελείται από ένα γράμμα (Α- ΙΓ) και έναν αριθμό (1-142) και φανερώνει το γράμμα σε ποια αρχιεπισκοπική περιφέρεια ανήκει η ενορία και ο αριθμός προκύπτει από τη σειρά που έχει στα Δίπτυχα, της Αποστολικής Διακονίας της Ελλάδος, του 1998 η κάθε ενορία.

Η τρίτη ερώτηση -δίνοντας μια πινελιά σχετιζόμενη περισσότερο με τον πρώτο πυρήνα έρευνας της πνευματικής γεωγραφίας- αναζητούσε το αν *υπάρχει κάπου στην ενορία ένα μέρος, ένα οίκημα, μία τοποθεσία που να σχετίζεται με τη ζωή ενός Αγίου, κάποιας άλλης εκκλησιαστικής προσωπικότητας ή να έχει κάποιου είδους πνευματική ιστορία.*

Τέλος, το τελευταίο ζητούμενο, που θα βοηθούσε και θα υποστήριζε από πολλές απόψεις τα πιο πάνω ερωτήματα ήταν το αν *υπάρχει καταγεγραμμένο υλικό (συγγραφικό, οπτικοακουστικό), που να αναφέρεται σε Ναό ή σημείο πνευματικού ενδιαφέροντος της Ενορίας.*

6. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Ιερά Λείψανα

Κατορθώσαμε και συγκεντρώσαμε, αποδελτιώνοντας το πρώτο ζητούμενο του ερωτηματολογίου, τα ιερά λείψανα των αγίων που φυλάσσονται στην περιοχή της ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών.

Ενορία	Κωδικός	Λείψανα
Ευαγγελισμός της Θεοτόκου Σύνταγμα	A 1	Αγίου Γρηγορίου Ε΄/ Αγίας Φιλοθέης (Τα μόνα ιερά λείψανα ενοριακού ναού -πέραν αυτού της Αγίας Φιλοθέης όπου ήταν και πάλι για την Αγία Φιλοθέη- που αναγράφονταν για την Αρχιεπισκοπή Αθηνών στα Δίπτυχα του 1998)
Αγία Αικατερίνη Πλάκα	A 2	Αγίου Πολυδώρου νεομάρτυρος Κυπρίου // Αγίου Αναστασίου // Αγίου Τρύφωνος
Μεταμόρφωση Σωτήρος Πλάκα	A 3	Φάλαγγες χειρός Αγίου Ανδρέου Πρωτοκλήτου // Αγίου Αρσενίου του εν Πάρω // Αγίου Χαραλάμπους // Αγίας Μαγδαληνής // Αγίας Αικατερίνης
Κοίμηση Θεοτόκου Μοναστηράκι	A 8	Εκλάπησαν το 1998 τα λείψανα Αγίου Νεκταρίου και Αγίας Βαρβάρας
Κοίμησης Θεοτόκου Χρυσοσπηλιωτίσης	A10	Αγίου Νεκταρίου // Αγίου Χαραλάμπους
Αγίου Αθανασίου Θησείο	A12	Αποστόλου Θωμά // Αγίου Ραφαήλ
Αγίων Ασωμάτων – Αγίου Γεωργίου Θησείο	A13	Αγίου Γεωργίου νεομάρτυρος εξ Ιωαννίνων //Αγίου Νικολάου Πλανά
Αγίας Μαρίας Θησείο	A14	Αγίας Μαρίας // Αγίου Χαραλάμπους
Αγίου Φιλίππου Αδριανού	A15	NAI ³³
Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης Ομόνοια	A18	Αγίου Κωνσταντίνου
Αγίας Βαρβάρας Δάφνη	B21	Οσιομαρτύρων Σαββαΐτών
Αγίου Ιωάννη Βουλιαγμένης	B22	Αγίου Νικολάου Πλανά
Ζωοδόχου Πηγής Δάφνη	B23	NAI
Κοίμησης Θεοτόκου Κυνοσάργους	B26	Αγίου Νεκταρίου // Αγίου Χαραλάμπους // Αγίου Μάρτυρος Φωτίου (12/8) // Αγίου Θεράποντος και Αγίου Γεωργίου του εν Ιωαννίνοις
Αγίου Παντελεήμονος Ιλισσού (ΦΙΕ Νέος Κόσμος)	B27	Αγίου Παντελεήμονος // Αγίας Παρασκευής // Αγίας Αικατερίνης
Αγία Φωτεινή ΜΕΤΣ	B28	Αγίου Χαραλάμπους και Αγίου Λαζάρου
Αγίου Γερασίμου Ζωγράφος	Γ29	NAI
Αγίου Χαραλάμπους Ιλίσια	Γ31	Αγίου Διονυσίου Αρεοπαγίτου // οσίου Γρηγορίου του Δεκαπολίτου (20/11)//Μεγαλομάρτυρος Αγίου Γεωργίου
Αγίου Θεράποντος Ζωγράφος	Γ33	NAI
Προφήτη Ηλία Παγκράτι	Γ35	Αγίου Παντελεήμονος // Αγίας Μαρίας // Αγίου Προκοπίου // Αγίου Ελευθερίου
Μεγάλου Βασιλείου Εξάρχεια	Δ37	Αγίου Γεωργίου // Αγίου Παντελεήμονα // Αγίας Παρασκευής // Οσίας Ξένης // Αγίου Εφραίμ // Οσίου Παρθενίου Κουδουμά // Αγίων Πατέρων Μονής Χοζεβά

³³ Αναγράφοντας τη λέξη «NAI» δηλώνεται ότι ο ναός δεν στερείται ιερών λειψάνων, προς προσκύνηση, αλλά καθώς δεν έδωσε περισσότερες πληροφορίες με το να τα ονομάζει.

Αγίου Διονυσίου Κολωνάκι	Δ39	Τεμάχια αγίου Ιακώβου αδελφοθέου, αγίου Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Μεγάλου Βασιλείου, αγίας Μαρίας Μαγδαληνής, Κοσμά του Αναργύρου, Ολυμπιάδας διακόνισσας και αγίου Μαρδαρίου
Ζωοδόχου Πηγής Κέντρο	Δ42	Κάρα Αγίου Γρηγορίου του Δεκαπολίτου
Αγίου Δημητρίου Π. Ψυχικό	E46	Αγίας Παρασκευής και Αγίου Χαραλάμπους
Αγίας Φιλοθέης Φιλοθέη	E50	Αγίας Φιλοθέης
Αγίου Μάρκου Ευγενικού Κάτω Πατήσια	ΣΤ54	Αγίας Παρασκευής
Αγίου Ελευθερίου Αχαρνών Πατήσια	ΣΤ56	ΝΑΙ
Αγίου Παντελεήμονος Αχαρνών	ΣΤ58	ΝΑΙ
Αγίου Δημητρίου Όπλων Κάτω Πατήσια	ΣΤ59	Αγίου Νεκταρίου
Αγίου Νικολάου Ανάκασα	ΣΤ62	Αγίων Αναργύρων
Αγίου Αντωνίου Άνω Πατήσια	Z64	Αγίου Γεωργίου
Ευαγγελιστή Λουκά Κάτω Πατήσια	Z66	Ευαγγελιστή Λουκά // Αγίας Παρασκευής
Αγίου Θωμά Κυψέλη	Z70	Αγίου Ελευθερίου // Αγίου Αβάδου // Αγίου Σάββα // Αγίου Παχωμίου-Τρύφωνα // Αγίου Γεωργίου Παλαιστίνης // Αγίων 99 μαρτύρων Κρήτης
Κοίμησης Θεοτόκου Κυπριάδου Κυψέλη	Z72	Αγίου Ιωάννου Ερημίτου του εν Ακρωτηρίω Χανίων ασκήσαντος (7/10) // Τεσσάρων Νεομαρτύρων των εν Ρεθύμνω Αγγελή, Μανουήλ, Γεωργίου, Νικολάου (28/10)
Αγίας Γλυκερίας Γαλάτσι	Z73	Αγίας Παρασκευής // Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη
Προφήτη Ηλία Ριζούπολη	Z75	Αγίου Προκοπίου // Αγίας Παρασκευής
Αγίων Πάντων Καλλιθέα	H79	Αγίου Χαραλάμπους
Αγίου Γεωργίου Χαροκόπου	H82	Αγίου Στεφάνου
Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης Μοσχάτο	H83	Πρώτη λειψανοθήκη Αγίου Κυπριανού // Δεύτερη Αγίου Ανδρέου Πρωτόκλητου // Αγίου Παντελεήμονος // Αγίου Ελευθερίου // Αγίου Θεοδώρου // Αγίας Παρασκευής /// Στο παρεκκλήσιο των Αγίων Αναργύρων λείψανα των αγίων Κοσμά και Δαμιανού
Μεταμορφώσεως Σωτήρος Μοσχάτο	H84	Αγίου Αρσενίου του εν Πάρω
Παμμεγίστων Ταξιαρχών Μοσχάτο	H85	Αγίου Αρσενίου του εκ Φαράσων και των αγίων Νηπίων
Αγίας Μαύρας Ηλιούπολη	Θ89	Αγίας Μαύρας // Αγίων Αβάδων // Αγίου Βονιφατίου // Αγίας Παρασκευής
Αγίου Νικολάου Ηλιούπολη	Θ90	Αγίου Ιωάννου // Αγίου Λουκά // Αγίας Φωτεινής
Αγίου Δημητρίου Άγιος Δημήτριος	Θ96	Αγίου Δημητρίου
Αγίου Αθανασίου Χαλάνδρι	I 98	Αγίου Αθανασίου // Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου // Αγίου Ιωάννη του Δαμασκηνού
Αγίας Αικατερίνης Πετράλωνα	ΙΑ113	Αγίας Αικατερίνης // Νεομάρτυρος Αγίου Βλάσιου εξ Ακαρνανίας
Αγίου Ανδρέα Πετράλωνα	ΙΑ114	Αγίου Ανδρέα Πρωτόκλητου // Αγίου Αρσενίου του εν Πάρω
Αγίου Γεωργίου Ταύρος	ΙΑ116	Αγίου Στεφάνου // Αγίου Γεωργίου // Αγίων Αναργύρων
Εσταυρωμένου Ταύρος	ΙΑ119	Αγίου Ευστρατίου
Κοίμησης Θεοτόκου Ταύρος	ΙΑ120	Αγίου Χαραλάμπους // Αγίου Δημητρίου // Αγίου Ραφαήλ// Αγίου Νεκταρίου
Αγίας Παρασκευής Αγία Παρασκευή	ΙΒ124	Τμήμα Κεφαλής Αγίας Παρασκευής.

Προφήτη Ηλία Αγία Παρασκευή	IB125	Αγίων Αναργύρων // Αγίας Αικατερίνης Στην Αγία Ελεούσα βρίσκεται η καταπακτή "Οιδίπους επί
Αγίου Κωνσταντίνου Κολωνός	IG132	Κολωνώ" όπου σώζονται διάφορα ιερά λείψανα και ιστορικά κειμήλια.
Κοίμησης Θεοτόκου Κολοκυνθούς	IG134	Αγίου Νεκταρίου. Αγίου Μακαρίου του εν Κορίνθω
Αγίας Μαρκέλλας Βοτανικός	IG136	Αγίας Ματρώνης της Χιοπολίτιδος.
Αγίου Πολυκάρπου Βοτανικός	IG137	Αγίου Χαράλαμπος
Αγίου Αποστόλου Παύλου οδού Ψαρών Σταθμού Λαρίσης	IG140	NAI

Έχουμε, έτσι, στην περιφέρεια της Αρχιεπισκοπής Αθηνών ίχνη της ανθρώπινης παρουσίας των εξής Αγίων :

Ιερά Λείψανα
Αγίας Αικατερίνης
Αγίας Μαγδαληνής
Αγίας Μαρίας
Αγίας Ματρώνης της Χιοπολίτιδος.
Αγίας Μαύρας
Αγίας Παρασκευής
Αγίας Φιλοθέης
Αγίας Φωτεινής
Αγίου Αθανασίου
Αγίου Αναστασίου
Αγίου Ανδρέα Πρωτόκλητου
Αγίου Αρσενίου του εκ Φαράσων και των αγίων Νηπίων
Αγίου Αρσενίου του εν Πάρω
Αγίου Βονιφατίου
Αγίου Γεωργίου
Αγίου Γεωργίου νεομάρτυρος εξ Ιωαννίνων
Αγίου Γεωργίου Παλαιστίνης
Αγίου Γεωργίου του εν Ιωαννίνους
Αγίου Γρηγορίου Ε΄
Αγίου Γρηγορίου του Δεκαπολίτου
Αγίου Δημητρίου
Αγίου Διονυσίου Αρεοπαγίτου
Αγίου Ελευθερίου
Αγίου Ευστρατίου
Αγίου Εφραίμ
Αγίου Θεοδώρου
Αγίου Θεράποντος
Αγίου Ιακώβου αδελφοθέου
Αγίου Ιωάννη του Δαμασκηνού
Αγίου Ιωάννου
Αγίου Ιωάννου Ερημίτου του εν Ακρωτηρίω Χανίων ασκήσαντος (7/10)
Αγίου Κοσμά του Αναργύρου
Αγίου Κυπριανού
Αγίου Κωνσταντίνου
Αγίου Λαζάρου
Αγίου Μαρδαρίου
Αγίου Μάρτυρος Φωτίου (12/8)
Αγίου Νεκταρίου
Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη
Αγίου Νικολάου Πλανά
Αγίου Παντελεήμονος
Αγίου Παχωμίου
Αγίου Πολυδώρου

Αγίου Προκοπίου
Αγίου Ραφαήλ
Αγίου Σάββα
Αγίου Στεφάνου
Αγίου Τρύφωνα
Αγίου Χαράλαμπος
Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού
Αγίων ενενηνηταεννέα μαρτύρων Κρήτης
Αγίων Πατέρων Μονής Χοζεβά
Αποστόλου Θωμά
Ευαγγελιστή Λουκά
Μεγάλου Βασιλείου
Νεομάρτυρος Αγίου Βλασσίου εξ Ακαρνανίας
Νεομάρτυρος Κυπρίου
Ολυμπιάδας διακόνισσας
Οσίας Ξένης
Οσιομαρτύρων Σαββαϊτών
Οσίου Γρηγορίου του Δεκαπολίτου (20/11)
Οσίου Παρθενίου Κουδουμά

Εξήντα οκτώ, τουλάχιστον, άγιοι και επιπλέον η παρουσία από τους 99 μάρτυρες Κρήτης, από Σαββαίτες Οσιομάρτυρες και από άγιους Πατέρες Μονής Χοζεβά συνυπάρχουν με μας μέσα στα όρια της ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών.

Μπορούμε, εφόσον κάτι τέτοιο θα είχε αξία και σημασία, να «ανασυστήσουμε» ένα μέρος του αγιασμένου σώματος ενός αγίου με βάση τις πληροφορίες που έχουμε για το πού βρίσκονται ιερά λείψανα του αγίου που θέλουμε. Πάντως, από την έρευνα εμφανίζονται ορισμένοι άγιοι, που φαίνονται να έχουν αρκετά τμήματα του ιερού λειψάνου τους σε εκκλησίες της ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Σε αυτούς συγκαταλέγονται: η αγία Παρασκευή (9 ενορίες), ο άγιος Χαράλαμπος (9 ενορίες), ο άγιος Νεκτάριος (5 ενορίες), η αγία Αικατερίνη (4 ενορίες), ο άγιος Γεώργιος (4 ενορίες), ο άγιος Παντελεήμονας (4 ενορίες), ο άγιος Ανδρέας (3 ενορίες), ο άγιος Αρσένιος ο εν Πάρω (3 ενορίες) και ο άγιος Ελευθέριος (3 ενορίες).

6.2 Ιερές Εικόνες

Εξακολουθούμε να βαδίζουμε στα ίχνη των αγίων κι όταν, ακόμα, ακολουθούμε τα αποθησαυρισμένα κειμήλια και τις θαυματουργές εικόνες, που σημάδεψαν με τη θεόδοτη αγιαστική τους χάρη οι «φίλοι του Κυρίου».

Έτσι, από την έρευνα προέκυψαν οι πιο κάτω ιστορικές ή και θαυματουργές εικόνες στα όρια της ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών.

Ενορία	Κωδικός	Εικόνες
Αγία Αικατερίνη Πλάκα	A 2	Μεταβυζαντινή εικόνα αγίου Ιωάννου Προδρόμου
Μεταμόρφωση Σωτήρος Πλάκα	A 3	Η Παναγία η Νέα Κυρά (14ος αι.)
'Αγιοι Ανάργυροι Ψυρρή	A 4	Η Κοίμηση της Θεοτόκου // οι Άγιοι Ανάργυροι
Αγίου Νικολάου Ραγκαβά Πλάκα	A 7	Εικόνες 19ου (ίσως και 18ου) αι.
Κοίμησης Θεοτόκου Χρυσοσπηλιωτίσης	A10	Παναγία η Χρυσοσπηλιώτισσα 17ος αι. και Κοίμηση της Θεοτόκου 19ος αι.
Αγίου Αθανασίου Θησείο	A12	Αγίου Αθανασίου Αθωνίτη
Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης Ομόνοια	A18	Νυμφίου Χριστού
Αγίου Αρτεμίου Φιλολάου	B19	Αγίου Αρτεμίου // Αγίου Γερασίμου // Αγίας Ματρώνης
Αγίας Βαρβάρας Δάφνη	B21	Βρέθηκε σε εκείνη την τοποθεσία η εικόνα της Αγίας Βαρβάρας (γι' αυτό κτίστηκε και η Εκκλησία)
Αγία Φωτεινή ΜΕΤΣ	B28	Αγίας Φωτεινής // Αγίου Αρχαγγέλου // Αγίου Ελευθερίου
Προφήτη Ηλία Παγκράτι	Γ35	Παναγίας // Αγίου Σώζοντος // Αγίου Ελευθερίου
Αγίου Μάρκου Ευγενικού Κάτω Πατήσια	ΣΤ54	Ιησού Χριστού και Παναγίας (θαματούργησε κατά την Γερμανική Κατοχή) ("σε βλέπουν" οι εικόνες)
Αγίου Νικολάου Ανάκασα	ΣΤ62	Αγίων Αναργύρων
Αγίου Ευθυμίου Κυψέλη	Z69	Το Μάρτιο του 1992 η εικόνα με τον Κύριο στη Γεσθημανή παρουσίασε έντονα κόκκινα στίγματα που δίνουν την εντύπωση σταγόνων αίματος.
Αγίου Θωμά Κυψέλη	Z70	Θαυματουργική εικόνα της Θεοτόκου.
Μεταμορφώσεως Σωτήρος Μοσχάτο	H84	Αγίου Χαλαλάμπους (θαύμα το 1924)
Αγίας Αικατερίνης Πετρώωνα	ΙΑ113	Θαυματουργός εικόνα Αγίας Αικατερίνης
Εσταυρωμένου Ταύρος	ΙΑ119	Οι εικόνες του παλαιού ναού Εσταυρωμένου.
Κοίμησης Θεοτόκου Ταύρος	ΙΑ120	Θαυματουργός εικόνα της Παναγίας του Κύκου (από Αττάλεια Μ. Ασίας).
Αγίας Παρασκευής Αγία Παρασκευή	ΙΒ124	Παλιές ρωσικές εικόνες.
Αγίου Γεωργίου Ακαδημία Πλάτωνος	ΙΓ131	Θαυματουργός εικόνα Αγίας Παρασκευής.
Κοίμησης Θεοτόκου Κολοκυνθούς	ΙΓ134	Εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου
Αγίας Μαρκέλλας Βοτανικός	ΙΓ136	Θαυματουργή Εικόνα της Παναγίας (βρέθηκε στην περιοχή των Πρεσπών).
Αγίου Σάββα Βοτανικός	ΙΓ138	Η εικόνα του Αγίου Σάββα η οποία, όμως, έχει μεταφερθεί στον Ευαγγελισμό.
Αγίου Αιμιλιανού Λόφος Σκουζέ	ΙΓ141	Αγίου Αιμιλιανού // Παναγίας Ελεούσας

6.3 Ιερά Κειμήλια

Όσον αφορά τα κειμήλια είναι ένα πεδίο που, για πολλούς λόγους³⁴, δεν απέδωσε πολλά ευρήματα :

Ενορία	Κωδικός	Κειμήλια
Ευαγγελισμός της Θεοτόκου Σύνταγμα	A 1	Υπάρχουν
Γέννηση Χριστού Χριστοκοπίδου	A 9	Χρυσοκέντητη Θεία Ταφή
Αγίου Διονυσίου Κολωνάκι	Δ39	Σταυρός, εξαπτέρυγα Ευαγγέλιο, κατζίο από Μαλακοπή Μικράς Ασίας (από Ταμείο Ανταλλαξίμων) και διάφορες δωρεές από ενορίτες (φυλάσσονται σε σκευοφυλάκιο) αλλά και Τεμάχιο Τιμίου Σταυρού.
Αγίου Νικολάου Ηλιούπολη	Θ90	Μικρός λίθος από Πανάγιο Τάφο
Αγίας Παρασκευής Αγία Παρασκευή	IB124	Άγιο Δισκοπότηρο ρωσικής τεχνοποιίας.

³⁴ Μέσα σ' αυτούς είναι και οι δύο παρακάτω: είτε οι ιεροί ναοί δεν επικεντρώνουν την προσοχή τους στη συλλογή τέτοιων κειμηλίων είτε, εκεί που υπάρχουν, λόγω της αξίας τους, υπάρχει επιφυλακτικότητα στην κοινοποίηση του θησαυρού για ευνόητους λόγους.

6.4 Άγιος στην Ιστορία της Ενορίας

Πέρα από τα τεκμήρια του παρελθόντος που εύκολα καταγράφονται καθώς βρίσκονται σε θήκες και προθήκες στους ιερούς ναούς των ενοριών (λείψανα, εικόνες, κειμήλια) δεν θα μπορούσαμε να μην ασχοληθούμε και με πιο πρόσφατες μνήμες από άγιους αλλά και από έντονες χριστιανικές προσωπικότητες που σημάδεψαν τους τόπους όπου έδρασαν.

Ενορία	Κωδικός	Άγιος στην Ιστορία της Ενορίας
Μεταμόρφωση Σωτήρος Πλάκα	A 3	Το σπίτι που έζησε ο Άγιος Νικόλαος ο Πλανάς (ιδιοκτησία ενοριτών που ζουν στο εξωτερικό). Εδώ βάπτισε το γιο του.
Αγίου Νικολάου Ραγκαβά Πλάκα	A 7	Στα παρεκκλήσι και τον ναό της ενορίας πρέπει να λειτουργούσε ο Άγιος Νικόλαος ο Πλανάς
Γέννηση Χριστού Χριστοκοπίδου	A 9	Λειτουργήσε ο Άγιος Νεκτάριος // Λειτουργήσε ο Άγιος Νικόλαος ο Πλανάς
Κοίμησης Θεοτόκου Χρυσοσπηλιωτίσης	A10	Λειτουργούσε ο Άγιος Νεκτάριος
Κοίμηση της Θεοτόκου Χρυσοκαστριωτίσης Πλάκα	A11	Στο παρεκκλήσιο της Μεταμορφώσεως, κατά την παράδοση, υπάρχει το ασκητήριο της Αγίας Παρασκευής. // Ενδεχόμενα στον ενοριακό ναό και στο παρεκκλήσιο του Αγίου Σπυρίδωνος να έχει λειτουργήσει ο Άγιος Νικόλαος Πλανάς.
Αγίου Αθανασίου Θησείο	A12	Κάτωθεν του ναϊδρίου του οσίου Αθανασίου του Αθωνίτου (κτίσμα του 1700) υπάρχει σπήλαιον που φημολογείται ότι έζησε ο Όσιος πριν μεταβεί στον Άθω.
Αναλήψεως Κυρίου Νέος Κόσμος	B25	Συνδέεται η περιοχή με το νεομάρτυρα Μιχαήλ Μπακκανά. Φαίνεται ότι ήταν τακτικός επισκέπτης των κήπων του Δουργούτ-Πασά, ως κηπουρός. (Υπάρχει και οδός Μπακκανά)
Αγίου Παντελεήμονος Δισσού (ΦΙΕ Νέος Κόσμος)	B27	Χειροτονήθηκε, πρωτολειτουργήσε και παρέμεινε για μικρό χρονικό διάστημα εφημέριος ο Άγιος Νικόλαος ο Πλανάς.
Αγίου Χαράλαμπος Ιλίσια	Γ31	Το δωμάτιο του νοσοκομείου Αρεταίειο στο οποίο κοιμήθηκε ο Άγιος Νεκτάριος, το οποίο λειτουργεί ως παρεκκλήσιο.
Αγίου Σπυρίδωνος Σταδίου Παγκράτι	Γ34	Απέναντι από το ναό υπάρχει μικρό βυζαντινό εκκλησάκι των Τριών Ιεραρχών, που λειτουργούσε ο Άγιος Νικόλαος ο Πλανάς.
Αγίου Δημητρίου Π. Ψυχικό	E46	Το φρέαρ της Αγίας Φιλοθέης (στην είσοδο του Ψυχικού από Γηροκομείο)
Αγίας Φιλοθέης Φιλοθέη	E50	Κρύπτη Αγίας Φιλοθέης.
Μεταμόρφωσης του Σωτήρος Χαλάνδρι	II07	Έζησε και έδρασε εδώ ο Άγιος Τιμόθεος Αρχιεπίσκοπος Ευρίπου και κτήτορας Ι.Μ. Πεντέλης. Σώζεται και ασκητήριό του.

6.5 Χριστιανική Προσωπικότητα στην Ιστορία της Ενορίας

Ενορία	Κωδικός	Χριστιανική Προσωπικότητα στην Ιστορία της Ενορίας
Αγία Αικατερίνη Πλάκα	A 2	Ως διάκονος ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας // ο νυν Μητροπολίτης Τριφυλλίας και Ολυμπίας Στέφανος
Μεταμόρφωση Σωτήρος Πλάκα	A 3	Υπηρέτησαν: Διάκονος ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός // Κατηχητής ο Αλβανίας Αναστάσιος // ο Γυθείου Σωτήριος // ο π. Σεραφεΐμ Παπακώστας
Άγιοι Ανάργυροι Ψυρρή	A 4	Έζησε εδώ και έκανε τον ψάλτη ο Παπαδιαμάντης. Υπάρχει επίσης το κελί που έγραφε και εξομολογούσε.
Αγίου Δημητρίου Ψυρρή	A 5	Εδώ έζησε ο συγγραφέας Μωραϊτίδης.
Αγίας Ειρήνης Αϊόλου	A 6	Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος υπηρέτησε ως διάκονος.
Αγίου Νικολάου Ραγκαβά Πλάκα	A 7	Παραδίδεται ότι διακόνησε ο Αθανάσιος Διάκος στο παρεκκλήσι του Αγίου Δημητρίου
Γέννηση Χριστού Χριστοκοπίδου	A 9	Εκκλησιαζόταν ο Παπαδιαμάντης // Κήρυττε ο Φλωρίνης Αυγουστίνος Καντιώτης
Αγίου Αθανασίου Θησείο	A12	Υπηρέτησε ο πρώην Λαρίσης Θεολόγος // Χειροτονήθηκε εδώ ο πρώην Θεσσαλιώτιδος Κωνσταντίνος.
Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης Ομόνοια	A18	Χειροτονία πρώην Μητροπολίτη Φλωρίνης Αυγουστίνου
Αγία Φωτεινή ΜΕΤΣ	B28	Υπηρέτησε ως εφημέριος ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος Παπαδόπουλος
Αγίου Χαράλαμπος Πολύγωνο	Δ41	Αγιογραφήθηκε από τον Φώτη Κόντογλου
Ζωοδόχου Πηγής Κέντρο	Δ42	π. Άγγελος Νησιώτης εφημέριος του ναού // Κτίριο της ΧΟΦΕ (Σουλίου 3) όπου και ποιμάνει ο π. Άγγελος Νησιώτης
Μεγάλου Βασιλείου Εξάρχεια	Δ37	Υπηρέτησαν ως Εφημέριοι: Τρίκκης Δωρόθεος, Φθιώτιδος Δαμασκηνός, Μεσογαίας Αγαθόνικος, Θεσσαλονίκης Παντελεήμων, Αλεξανδρουπόλεως Άνθιμος, Κεφαλληνίας Σπυρίδων, Θήρας Παντελεήμων, Ελασσώνος Βασίλειος, Κοζάνης Αμβρόσιος, Επιφάνειος (Χοζοβιώτισσα), Φιλάρετος (Μεγίστη Λαύρα).
Αγίου Διονυσίου Κολωνάκι	Δ39	Ο Παπαδιαμάντης έμενε στην οδό Χερσώνος τα τελευταία χρόνια της ζωής του.
Αγίου Ελευθερίου Άρεως Γκάζη	E43	Χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Νικοπόλεως (12 χρόνια εφημέριος) Μελέτιος (1/3/1980) // Χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Φθιώτιδος (12 χρόνια εφημέριος) Νικόλαος (6/10/1996)
Αγίου Νικολάου Αχαρνών	ΣΤ57	Αγιογραφήθηκε από τον Φώτη Κόντογλου
Ευαγγελιστή Λουκά Κάτω Πατήσια	Z66	Υπηρέτησε ως διάκονος και πρεσβύτερος ο πρώην Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφεΐμ (στην περίοδο της κατοχής παρείχε συσσίτιο σε 2.000 άτομα). Έζησε επί της οδού Κιοσιρώνος.
Αγίου Γεωργίου Κυψέλη	Z68	Η οικία που έμενε ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δαμασκηνός // η οικία του αγιογράφου Φώτη Κόντογλου.
Κοίμησης Θεοτόκου Κυπριάδου Κυψέλη	Z72	Οικία του Φώτη Κόντογλου η οποία έχει γίνει Πνευματικό και Ιστορικό Κέντρο με τα αντικείμενά του.
Αγίου Αποστόλου Παύλου οδού Ψαρών Σταθμού Λαρίσης	ΠΓ140	Εφημέριοι που έγιναν Επίσκοποι: Κορινθίας Προκόπιος, Κοζάνης Διονύσιος, Ελασσώνος Σεβαστιανός, Λήμνου Ιερόθεος.

6.6 Γεγονότα στην Ιστορία της Ενορίας

Δεν θα μπορούσαν, βέβαια, να είναι αδιάφορα σ' αυτόν που προσεγγίζει με θρησκευτικό-θεραπευτικό ενδιαφέρον μία ενορία και τους ιερούς ναούς της τα διάφορα στοιχεία, που συνδέονται με κάποια γεγονότα στην Ιστορία της Ενορίας (θυρανοίξια, εγκαίνια, ένα σχετικό με το ναό θαύμα, ιστορική ποιμαντική δράση).

Ενορία	Κωδικός	Γεγονός στην Ιστορία της Ενορίας
Μεταμόρφωση Σωτήρος Πλάκα	A 3	Υπάρχουν διάφορες παραδόσεις (πχ κρίνη προαυλίου συνδεδεμένη με θρύλους) // "Σωτήρα του Κοττάκη".
Αγία Φωτεινή ΜΕΤΣ	B28	Τα ερείπια της βασιλικής του Αγίου Λεωνίδου, δίπλα στο σημερινό ναό (βλ. Αντουράκη, Χριστιανική Αρχαιολογία).
Προφήτη Ηλία Παγκράτι	Γ35	Εγκαίνια ναού 1944 από Δαμασκηνό Αντιβασιλέα
Αγίου Μάρκου Ευγενικού Κάτω Πατήσια	ΣΤ54	Καθιερώθηκε από Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Χρυσόστομο τον Β' για φραγμό των Ουνιτών.
Αγίου Ελευθερίου Αχαρνών Πατήσια	ΣΤ56	1944 οβίδα μέσα από τον παλιό ναό σήμερα σημάδια στην Ωραία Πύλη του κάτωθεν ναού της Παναγίας της Υπαπαντής.
Αγίας Ζώνης Κυψέλη	Z67	Ο παλιός ναός της Αγίας Ζώνης κτίστηκε από πρεσβευτή της Ρωσίας (Ζερώφ).
Αγίου Ευθυμίου Κυψέλη	Z69	Κτίστηκε ως μικροσκοπικός ι. ναός το 1945 και παραχωρήθηκε στο Εκκλησιαστικό Ορφανοτροφείο Βουλιαγμένης. Το 1974 παραχωρήθηκε απ' αυτό και αποτέλεσε ενοριακό ναό.
Αγίας Ειρήνης Γαλάτσι	Z74	Θυρανοίξια ναού 1998 // Μεγάλης αρχαιολογικής το παρεκκλήσιο του Αγίου Γεωργίου του 10ου αι..
Αγίου Αθανασίου Χαλάνδρι	I 98	Ο ι. ναός του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου εγκαινιάστηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Χρυσάνθο τον Β' (1961) και ανήκει στον ΟΧΕΚ Βύρωνα.
Αγίου Δημητρίου Κοντοπεύκου Αγία Παρασκευή	IB123	Δημιουργία ενορίας 7-10-1997.
Αγίου Πολυκάρπου Βοτανικός	ΠΓ137	Το παρεκκλήσιο του Αγίου Νικολάου που υπάρχει στο ναό κτίστηκε κατόπιν Τάματος. Δεν χρησιμοποιήθηκε νερό για τη λάσπη αλλά κρασί γι' αυτό και ονομάστηκε το Παρεκκλήσιο του Αγίου Νικολάου του Κρασά.
Προφήτης Δανιήλ Βοτανικός	ΠΓ139	Αρχικά ονομαζόταν Αγία Σοφία. Κατόπιν οι κεραμοποιοί της περιοχής το μετονόμασαν σε Προφήτη Δανιήλ λόγω των λάκκων από τους οποίους έβγαινε το κεραμίδι.
Αγίου Αποστόλου Παύλου οδού Ψαρών Σταθμού Λαρίσης	ΠΓ140	Ίδρυση ενορίας 1878 από Βασίλισσα Όλγα

6.7 Γεγονότα στην Ιστορία Ενορίας & Πολιτείας

Γενικότερα τώρα, αν θελήσουμε να δούμε την διασύνδεση της ιστορίας μιας ενορίας, ενός ναού με την ιστορία της πολιτείας μπορούμε μέσα στα τόσα γεγονότα να διακρίνουμε και τα εξής:

Ενορία	Κωδικός	Γεγονός στην Ιστορία Εκκλησίας & Πολιτείας
Ευαγγελισμός της Θεοτόκου Σύνταγμα	A 1	Εθνικοθρησκευτικά γεγονότα της χώρας
Αγία Αικατερίνη Πλάκα	A 2	Γάμοι πολιτικών, τραγουδιστών, ηθοποιών
Αγίας Ειρήνης Αιόλου	A 6	Ενηλικίωση βασιλιά Όθωνα // Κηδεία Κολοκοτρώνη// Επί 13 χρόνια (1850-63) Καθεδρικός Ναός // Εδώ η ανακήρυξη αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος (19-8-1850)
Αγίου Νικολάου Ραγκαβά Πλάκα	A 7	Πρώτη καμπάνια στην ελεύθερη Αθήνα (απελευθέρωση από Τούρκους)
Γέννηση Χριστού Χριστοκοπίδου	A 9	Ο ναός λειτούργησε ως Άρειος Πάγος επί Όθωνος το 1836.
Αγίων Ασωμάτων – Αγίου Γεωργίου Θησείο	A13	Είναι δωρεά των Εθνικών Ευεργετών Χατζηκώστα
Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης Ομόνοια	A18	Κτίστηκε από την βασίλισσα Όλγα.
Αγίου Σπυρίδωνος Σταδίου Παγκράτι	Γ34	Υπήρξε ο ανακτορικός ναός των Αθηνών.
Αγίου Θωμά Αμπελόκηποι	Γ36	Στις 27-12-1887 τέλεσε το γάμο του ο ποιητής Κωστής Παλαμάς
Αγίου Γεωργίου Καρύκη Κέντρο	Δ38	Στα βιβλία του ναού υπάρχουν καταγεγραμμένα πολλά ονόματα ιστορικών προσώπων από το 1850 μέχρι σήμερα.
Αγίου Διονυσίου Κολωνάκι	Δ39	Υπάρχουν πολλές αναφορές στο βιβλίο του ναού.
Αγίου Ελευθερίου Άρεως Γκύζη	E43	Στα εγκαίνια του ναού (1929) παρίστατο ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η σύζυγός του Έλενα.
Κοίμησης Θεοτόκου Κυπριάδου Κυψέλη	Z72	Γάμος του τέως Υπουργού Παιδείας Ελευθέριου Βερεβάκη.

Μία χρήσιμη παρατήρηση

Χρήσιμα, σε κάθε περίπτωση, για τον ιστοριοδίφη των γεγονότων που σχετίζονται με την ιστορία ενός ναού είναι τα βιβλία του ναού. Εκεί υπάρχουν καταγεγραμμένα όλα τα ονόματα αυτών προσώπων που συνέδεσαν κάποια στιγμή ή περίοδο της ζωής τους (είτε από τη θέση του λειτουργού-διακόνου των θείων μυστηρίων είτε από την πλευρά του διακονουμένου χριστιανού) με τη διακονία του ναού.

6.8 Τακτές Ποιμαντικές Ευκαιρίες

Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, στο αν, δηλαδή, μεταφέρονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα αντικείμενα πνευματικού ενδιαφέροντος (άγια λείψανα, ιερές εικόνες) ή αν οργανώνονταν τακτικές πνευματικές-ποιμαντικές εκδηλώσεις (έκθεση ποιμαντικής φωτογραφίας, έκθεση αγιογραφίας, συναυλία βυζαντινής μουσικής, προσκλήσεις επίσκεψης σε συγκεκριμένα πρόσωπα που δραστηριοποιούνται στο χώρο της Εκκλησίας (Επίσκοποι, Γέροντες) είχε το εξής σκεπτικό: Αποσκοπούσε στο να καταρτιστεί ένας κατάλογος λατρευτικών ή άλλων ενοριακών ευκαιριών, όπου θα μπορούσε να παρακολουθήσει ή να λάβει μέρος ο κάθε πιστός που θα αναζητούσε ανάλογης μορφής πνευματική συμμετοχή. Η βασική προϋπόθεση ήταν αυτές οι εκδηλώσεις να ήταν σε προκαθορισμένα, τακτά, και συνεπώς συγκεκριμένα, χρονικά διαστήματα. Έτσι θα μπορούσε ο πιστός να προγραμματίσει τη δραστηριότητα στην οποία θα ήθελε να συμμετάσχει.

Από τη δική μας έρευνα αυτό που προέκυψε δεν ήταν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Οι πληροφορίες μας δεν μας έδωσαν τη δυνατότητα να προχωρήσουμε στην κατάρτιση ενός τέτοιου καταλόγου, όπως αυτού που προαναφέρθηκε.

Έτσι, όσον αφορά τα «φιλοξενούμενα» ιερά λείψανα, λείψανα δηλαδή που βρίσκονται εκτός των τειχών της Αρχιεπισκοπής Αθηνών και έρχονται εντός –μετά από πρόσκληση– προς ενίσχυση και ευλογία των πιστών -σε συγκεκριμένα, όμως, και τακτά διαστήματα- η έλευσή τους εντοπίζεται κυρίως κατά περίπτωση (συγκυρία) και κατά περίπτωση (τυχαίο γεγονός). Έρχονται, σε κάποιες ενορίες, εκτάκτως δύο ή τρεις φορές το χρόνο. Κάτι πιο μεθοδικό είναι μόνο αυτό που δόθηκε από μία ενορία [ενορία Κοιμήσεως Θεοτόκου, συνοικία Ελευθ. Βενιζέλου (Ε52)] ότι έρχονται λείψανα αρκετές φορές την ημέρα που πανηγυρίζει ο ιερός ναός.

Στις εκδηλώσεις ποιμαντικού ενδιαφέροντος η έρευνα κατέδειξε ενδιαφέροντα συμβάντα όπως εκθέσεις βιβλίου, ζωγραφικής και γραμματοσήμων, αγιογραφίας και χειροτεχνίας των παιδιών της ενορίας και πολλές συναυλίες βυζαντινής μουσικής, που όμως από τα στοιχεία των απαντήσεων δεν γίνεται αναφορά στο χρόνο που όλα αυτά γίνονται.

Ερχόμενοι στην ουσία του θέματος επισημαίνουμε ότι οπωσδήποτε, αν τα γεγονότα αυτά δεν είναι από πριν χωροχρονικά εντοπισμένα, οπότε θα συμπεριλαμβάνονταν σε μια ετήσια ή εξαμηνιαία έκδοση ενός Δελτίου Ποιμαντικού Έργου μιας Μητρόπολης, η ενημέρωση των πιστών θα πρέπει να βρεθούν και να υιοθετηθούν, αφού καταγραφούν και αξιολογηθούν οι ήδη χρησιμοποιούμενοι, τρόποι ανακοίνωσης αυτών των εκδηλώσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δίπτυχα Εκκλησίας της Ελλάδος, Κανονάριον - Επετηρίς 1993, έτος εξηκοστόν ένατον, εκδ. Αποστολικής Διακονίας

Γιέφτις Αθανασίου (ιερομονάχου), Το Μυστήριο της επαφής, στο Μικρό Γεροντικό (υπεύθ. π. Βασίλειος Ακριβόπουλος), έτος 4ο, τεύχος 8, Δεκέμβριος 1999, σσ. 55-65 (αναδημοσίευση από τη «Σύναξη»).

Πάσχου Π.Β., Άγιοι. Οι Φίλοι του Θεού. Εισαγωγή στην Αγιολογία της Ορθοδόξου Εκκλησίας, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1997²

Περσελή Εμμ. Π., Σχολική Θρησκευτική Αγωγή. Μελετήματα, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1998

Σταυρόπουλου Α.Μ., Σύγχρονοι Ποιμαντικοί Προβληματισμοί, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 1988

_____, **Επιστήμη και Τέχνη της Ποιμαντικής, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1997**

_____, **Στιγμιότυπα και περιπλανήσεις σε δρόμους Ποιμαντικής Διακονίας (Η δύναμη της Εικόνας), τόμος 2, εκδ. Λύχνος, Αθήνα, 1984**

Σιώτου Μάρκου Α., Ιστορία και Θεολογία των ιερών Εικόνων, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 1990

Στεφανίδου Βασιλείου Κ. (Αρχιμ.), Εκκλησιαστική Ιστορία. Απ' αρχής μέχρι σήμερα, εκδ. «Αστήρ», Αθήνα 1978

Τριανταφύλλου Χρυσοστόμου(Αρχιμ.), Ο Όσιος Ιωάννης ο Ρώσος, Χαλκίδα 2000

Βιβλιογραφία σχετική με τις ενορίες

(βασισμένη στις απαντήσεις του 4ου ζητήματος του Ερωτηματολογίου)

Αγνώστου Ιερέα για **Κοίμηση Θεοτόκου Μοναστηράκι**. Βιβλίο σχετικά με το ναό, γύρω στο 1965, το οποίο πιστεύεται ότι έχει πια χαθεί.

Ανωνύμου για **Αγία Φιλοθέη Αγίας Φιλοθέης**. Τεύχη 1 & 2 με τίτλο "Γνώρισε την Ενορία σου", Φιλοθέη 2000

Ανωνύμου για **Άγιο Ευθύμιο Κυψέλης**. Αθήνα 1997²

Ευαγγέλου Μαντζουνέα (πρεσβυτέρου) για **Κοίμηση Θεοτόκου Χρυσοσηλιωτίσης**. Βιβλίο με την ιστορία του Ναού

Ιωάννου Καραλή (πρεσβυτ.) για **Άγιο Παντελεήμονα Ιλισσού**.

Παναγιωτόπουλου Κωνσταντίνου (πρωτοπρεσβ.) για **Άγιο Ελευθέριο Πατησίων**. Δύο βιβλία με τίτλο «Η Ενορία μου», Αθήνα 1989 & 1998

Τιμόθεου Χρήστου (πρεσβυτ.) για **Άγιο Νικόλαο Ραγκαβά (Πλάκα)**. Βιβλίο για ναό και παρεκκλήσια (χωρίς όμως συστηματική μελέτη)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A. Ενορίες που δεν συμπεριελήφθησαν στην έρευνα.

B. Το φύλλο του Ερωτηματολογίου

A. Ενορίες που δεν συμπεριελήφθησαν στην έρευνα.

Οι ενορίες που δεν συμπεριελήφθησαν στην έρευνα, λόγω ελλείψεως δεδομένων, είναι οι εξής δεκαπέντε (15) σε σύνολο εκατόν σαράντα δύο (142) ενοριών της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών:

1. Αγίου Ιωάννη Βουλιαγμένης	B22
2. Αγίου Στυλιανού Γκύζη	E44
3. Αγίου Δημητρίου Αμπελόκηποι	E45
4. Αγίου Γεωργίου Ν. Ψυχικό	E48
5. Αγίας Σοφίας Ν. Ψυχικό	E49
6. Θεοτόκου Ν. Φιλοθέη	E51
7. Αγίου Ανδρέα Κάτω Πατήσια	ΣΤ53
8. Αγίου Κωνσταντίνου Ηλιούπολη	Θ87
9. Αγίου Βασιλείου Άγιος Δημήτριος	Θ94
10. Παναγίας Μαρμαριώπισσας Χαλάνδρι	I108
11. Αγίας Παρασκευής Πεντέλη	I111
12. Κοίμησης Θεοτόκου Φανερωμένης Χολαργός	IB127
13. Ύψωσης Τιμίου Σταυρού Χολαργός	IB128
14. Αγίας Σκέπης - Αγίου Αλεξάνδρου Παπάγος	IB129
15. Οσίου Μελετίου Σεπόλια	IG142

“ΓΝΩΡΙΣΕ ΤΗΝ ΕΝΟΡΙΑ ΣΟΥ”

ΟΝΟΜΑ ΕΝΟΡΙΑΣ:

ΠΕΡΙΟΧΗ:

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ:

Οι επιπλέον πληροφορίες, που ζητούνται μέσα από το ένθετο, έχουν ως σκοπό την αξιοποίηση και κοινοποίηση πνευματικών ιδιαιτεροτήτων της Ενορίας. Τελική επιδίωξή μας είναι η συγκέντρωση του υλικού από τη Θεολογική Σχολή και τον τομέα Χριστιανικής Λατρείας Αγωγής & Διαποιμάνσεως καθώς και η συστηματική έκθεσή τους με άμεσο στόχο τη συγκρότηση μιας όσο το δυνατό αριότερης Πνευματικής Γεωγραφίας με θεραπευτικές, για τον κάθε πιστό και ποιμαινόμενο, προεκτάσεις.

Ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συνδρομή σας.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

1. Υπάρχει κάτι ξεχωριστό σε ναό της Ενορίας σας που θα άξιζε να προστεθεί ως ιδιαίτερο στίγμα στο χάρτη της Πνευματικής Γεωγραφίας;
 - α. Ιερά Λείψανα.
 - β. Ιστορικά Κειμήλια.
 - γ. Ιστορικές & Θαυματουργικές Εικόνες.
 - δ. Κάποιο εξαιρετικό γεγονός στην ιστορία της Ενορίας.
 - ε. Σύνδεση με ιστορικό γεγονός ή ιστορικό πρόσωπο της Εκκλησίας ή της Πολιτείας (π.χ. χειροτονίες, γάμοι, βαπτίσεις).
 - στ. Ιδιαιτερότητα στην ιστορία θεμελίωσης ναού, στην εικονογράφισή του ή στην ναοδομία του.

Έκθεση Ιδιαιτερότητας : _____

2. Συνηθίζετε να φέρνετε στην Ενορία σας σε τακτά χρονικά διαστήματα αντικείμενα πνευματικού ενδιαφέροντος (άγια λείψανα, ιερές εικόνες) ή να οργανώνετε κάποια τακτική πνευματική - ποιμαντική εκδήλωση (έκθεση ποιμαντικής φωτογραφίας, έκθεση αγιογραφίας, συναυλία βυζαντινής μουσικής, προσκλήσεις επίσκεψης σε συγκεκριμένα πρόσωπα που δραστηριοποιούνται στο χώρο της Εκκλησίας (Επίσκοποι, Γέροντες). Αν ναι, κάθε πότε;

Έκθεση Δραστηριότητας : _____

3. Υπάρχει κάπου στην Ενορία σας ένα μέρος, ένα οίκημα, μια τοποθεσία, που σχετίζεται με τη ζωή ενός Αγίου, κάποιας εκκλησιαστικής προσωπικότητας ή έχει κάποιου είδους πνευματική ιστορία ;

Αν ναι, ποιά είναι αυτό και γιατί;

Έκθεση Ιδιαιτερότητας : _____

4. Υπάρχει καταγεγραμμένο υλικό (συγγραφικό, οπτικοακουστικό), που αναφέρεται σε Ναό ή σημείο πνευματικού ενδιαφέροντος της Ενορίας σας; (Βάσει των παραπάνω ερωτημάτων).

Έκθεση Υλικού: _____

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή στην ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	... ii
1.1 Ιστορική Επισκόπηση του όρου	... iii
1.2 Προσέγγιση του όρου	
1.2.1 Ορισμός	... iv
1.2.2 Τι εννοούμε λέγοντας Πνευματική Γεωγραφία;	... iv
2. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	... vi
3. ΙΕΡΑ ΛΕΙΨΑΝΑ & ΙΕΡΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ	
Παράδοση – Παρεκτροπές	... viii
4. ΙΕΡΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ	
Θεραπευτική – Παιδαγωγική Αξία	... xiii
5. ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	... xv
6. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	
6.1 Ιερά Λειψανα	... xvii
6.2 Ιερές Εικόνες	... xxii
6.3 Ιερά Κειμήλια	... xxiii
6.4 Άγιος στην Ιστορία της Ενορίας	... xxiv
6.5 Χριστιανική Προσωπικότητα στην Ιστορία της Ενορίας	... xxv
6.6 Γεγονότα στην Ιστορία της Ενορίας	... xxvi
6.7 Γεγονότα στην Ιστορία Ενορίας & Πολιτείας	... xxvii
6.8 Τακτές Ποιμαντικές Ευκαιρίες	... xxviii
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	... xxix
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	... xxx
<i>A. Ενορίες που δεν συμπεριελήφθησαν στην έρευνα</i>	... xxxi
<i>B. Το φύλλο του Ερωτηματολογίου</i>	... xxxii
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	... xxxiv